

NEMOKIŲ ĮMONIŲ GAIVINIMO FORMALIOS PROCEDŪROS: LIETUVOS IR UŽSIENIO VALSTYBIŲ PATIRTIS

Sigitas Barakauskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: Sigitas.Barakauskas@tf.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjamas nemokių įmonių gaivinimo formalių procedūrų reglamentavimas Lietuvoje, Didžiojoje Britanijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Vokietijoje. Svarstoma, ar nemokioms įmonėms turėtų būti suteikiamas antras šansas, ar valstybių nacionaliniuose teisės aktuose turėtų būti įtvirtintos formalios nemokių įmonių gaivinimo procedūros, kuriomis būtų galima pasinaudoti kaip priverstinio likvidavimo alternatyva. Straipsnyje remiamasi atitinkamais nagrinėjamų valstybių teisės aktais bei Lietuvos ir užsienio autorių mokslo darbais.

This article examines the regulation of the formal rescue procedures of insolvent companies in Lithuania, United Kingdom, the United States of America and Germany. Consideration is given to whether insolvent companies should be given a fresh start and whether the formal rescue procedures, which might be used as an alternative to a compulsory liquidation, should be introduced in the national legislation. The article is based on the certain legislation of the analysed countries and scientific studies from Lithuania and foreign countries.

Įvadas

Nemokumo teisinio reglamentavimo ištaukų galima aptikti dar senovės Romos laikais. Dvylikos lentelių įstatymai suteikė kreditoriams teisę imtis atitinkamų priemonių nesugebančių atsiskaityti skolininkų atžvilgiu. Taigi nemokumo teisinio reglamentavimo ištakos siekia gilią senovę, tačiau apie nemokių įmonių¹ gaivinimą

buvo pradėta plačiau diskutuoti tik pastaraisiais dešimtmečiais. Modernaus nemokumo teisinio reglamentavimo pagrindinis tikslas neturėtų būti siejamas, kaip buvo iš pradžių, išimtinai su nemokios įmonės turto padalijimu jos kreditoriams ir tokios įmonės likvidavimu. Nemokumo teisinis reglamentavimas tam tikromis aplinkybėmis turėtų sudaryti galimybių perspektyvoms nemokioms įmonėms išlikti rinkoje, persitvarkyti, įgyvendinti atitinkamas

¹ Įmonė šio straipsnio kontekste yra suprantama kaip kiekvienas juridinio asmens statusą turintis vienetas, įsteigtas teisės aktų nustatyta tvarka, komercinei veiklai vykdyti, išskyrus juridinio asmens statusą turinčius vienetus, kuriems yra taikomas specifinis regla-

mentavimas (pvz., draudimo įmonės, kredito įstaigos, investicinės įmonės ir kt.).

priemonės, padedančias atkurti įmonės mokumą, įveikti įmonės krizinį laikotarpį bei tęsti vykdomą ūkinę komercinę veiklą, taip išsaugant tiek darbo vietas, tiek papildomas pajamas valstybės biudžetui, nuo kurio dydžio priklauso visos visuomenės socialinė gerovė. Tinkamo nemokių įmonių gaivinimo teisinio reglamentavimo klausimas neabejotinai tapo dar aktualėnis globalios ekonomikos krizės, nuo kurios sunkiai nukentėjo daugelis ūkio subjektų visame pasaulyje, akivaizdoje. Dėl šių priežasčių nemokių įmonių gaivinimo instituto tobulinimas, siekiant padėti kuo daugiau perspektyvių nemokių įmonių įveikti laikinus finansinius ar ekonominius sunkumus bei išvengti likvidavimo, turėtų būti prioritetinės svarbos klausimas.

Šiame straipsnyje visų pirma apibrėžiama, kaip šios temos kontekste turėtų būti suprantama nemokios įmonės sąvoka, taip pat kas laikytina formalia nemokių įmonių gaivinimo procedūra. Tik pateikus šių sąvokų apibrėžtis galima pereiti prie glaustos Didžiojoje Britanijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Vokietijoje egzistuojančių formalinių nemokių įmonių gaivinimo procedūrų apžvalgos, o galiausiai prie Lietuvoje galiojančio šio klausimo reglamentavimo vertinimo. Pagrindinis šio straipsnio tikslas – įvertinti, ar nemokioms perspektyvioms įmonėms turėtų būti suteiktas antras šansas (angl. – *Fresh Start*) bei ar atitinkamų valstybių nacionaliniuose teisės aktuose turėtų būti įtvirtintos formalios nemokių įmonių gaivinimo procedūros, kuriomis būtų galima pasinaudoti kaip priverstinio likvidavimo alternatyva.

Nemokumo teisinio reglamentavimo tematika galima rasti parašytą ne vieną mokslinį darbą, tačiau nė viename iš jų daugiausia dėmesio nėra skiriama būtent

nemokių įmonių gaivinimo klausimui, nėra pabrėžiama šio klausimo svarba viso nemokumo teisinio reglamentavimo kontekste. Apžvelgiant problemos iširtumą, nacionaliniu lygmeniu vertėtų paminėti gana išsamią S. Kavalnės *et. al.* parengtą bankroto teisės studiją, kurią sudaro net dvi knygos, tačiau net šioje studijoje, kaip ir daugelyje kitų mokslinių darbų, neskiriama pakankamai dėmesio įmonių gaivinimui kaip vienam iš nemokumo problemos sprendimo būdų. V. Mikuckienė straipsnyje „Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese“, vertindama nacionalinį taikos sutarties instituto bankroto procese reglamentavimą, nemokių įmonių gaivinimo klausimo plačiau neanalizuoja. Užsienio autorių darbuose šiam klausimui ilgą laiką taip pat nebuvo skiriama reikiamo dėmesio.

Pažymėtina, kad teisės sistemų lyginamoji analizė turėtų būti visų teisės reformų pagrindas ir sudedamoji dalis, nes studijuojant užsienio valstybių gerąją patirtį galima iš jos pasimokyti ir išvengti reglamentavimo klaidų kuriant ir tobulinant nacionalinį teisinį reglamentavimą. Pastaruoju metu nemokumo teisinio reglamentavimo lyginamoji analizė sulaukia vis daugiau dėmesio pasauliniu mastu (pvz., 2012 m. išleista pirmoji Oksfordo tarptautinės ir lyginamosios nemokumo teisės serijos knyga – „*Commencement of Insolvency Proceedings*“), tačiau Lietuvoje galiojantis nemokumo teisinis reglamentavimas paprastai nepatenka į pasauliniu mastu vykdomų išsamių lyginamųjų studijų aprėptį. Dėl to šio straipsnio tema, kuri apima ir Lietuvoje galiojančio reglamentavimo lyginamąją analizę, vertintina kaip aktuali ir originali tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu.

Šiame straipsnyje remiamasi Lietuvoje ir užsienio valstybėse galiojančiu nemokumo teisiniu reglamentavimu, nagrinėjama tema Lietuvos ir užsienio autorių parašytais mokslo darbais bei jų atliktų tyrimų rezultatais, taip pat, kiek tai aktualu nagrinėjamai temai, analizuojama ir remiamasi atitinkamų valstybių teismų formuojama praktika. Siekiant tinkamai įgyvendinti išsikeltus tikslus, naudojami lingvistinis, sisteminis, lyginamasis, istorinis ir loginis tyrimo metodai.

1. Nemokumo sąvoka ir jos daugiareikšmiškumas

Nemokumo sąvoka vartojama ne viename Lietuvos nacionaliniame teisės akte², tačiau kyla klausimas, ar visų šių sąvokų apibrėžtis yra tapati, ar galima pateikti nemokumo sąvokos apibūdinimą, kuris būtų universalus ir gebėtų paaiškinti nemokumo sąvoką bet kuriame teisiniame kontekste. Be jokios abejonės, nemokumo sąvokos apibrėžtis priklauso nuo šio žodžio vartojimo konteksto³. Dėl to, manytina, kad universalų, visa apimančių ir tikslų nemokumo sąvokos apibūdinimą vargu ar pavyktų pateikti, tai nėra ir šio straipsnio tikslas. Atsižvelgus į nemokumo sąvokos daugiareikšmiškumą ir šios sąvokos svarbą nagrinėjamos temos kontekste, toliau

² Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nemokumo sąvoka vartojama net 23 kartus, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme – 6 kartus, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme – 4 kartus, Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatyme – 2 kartus ir pan.

³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo formuojamoje praktikoje yra pažymėjęs, kad Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 60 straipsnio 3 dalies 1 punkte vartojama nemokumo sąvoka neturi būti aiškinaama analogiškai Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme įtvirtintai įmonės nemokumo sąvokai, nes jos tikslai yra kitokie [48].

apibrėžiama, kokia reikšmė nemokumo sąvoka yra vartojama šiame straipsnyje, kas turima omenyje kalbant apie nemokių įmonių gaivinimą, kokios įmonės yra laikomos nemokiomis.

Lietuvių kalbos žodyne [28] nemokumo sąvokos apibrėžtis apskritai nepateikiama, o kituose šaltiniuose galima aptikti šios sąvokos paaiškinimų. Finansų enciklopedijoje skiriamos teisinio ir techninio nemokumo sąvokos, techninį nemokumą suprantant kaip įmonės negalėjimą įvykdyti sutartinių piniginių įsipareigojimų (nemokumas pagal likvidumo, pinigų srauto testą – *aut. past.*), o teisinį nemokumą apibūdinant kaip būseną, kai įmonės įsipareigojimai viršija jos turtą (nemokumas pagal įmonės balanso testą – *aut. past.*) [27, p. 161 ir 270–271]. Bleko teisės žodyne, pateikiant nemokumo sąvokos apibrėžtį, taip pat skiriamos minėtos nemokumo rūšys [21, p. 799]. Šios nemokumo rūšys taip pat skiriamos teisės doktrinoje, analizuojant nemokumo procedūros pradėjimo sąlygas [35, p. 45–47; 36, p. 65–66]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) savo formuojamoje praktikoje, brėždamas griežtą takoskyrą tarp ekonominio nemokumo ir teisinio nemokumo padėties pripažinimo, ekonominį nemokumą apibūdina kaip įmonės būklę, kuri nustatoma pagal tai, ar įmonė atsiskaito ir ar ji yra ekonomiškai pajėgi atsiskaityti su kreditoriais [41].

Pažvelgus į Lietuvoje ir užsienio valstybėse galiojančių nemokumo teisinį reglamentavimą, galima pastebėti, kad skirtingų valstybių nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos (ar sistemiškai aiškinant iš šių teisės aktų nuostatų išvedamos) nemokumo sąvokos apibrėžtys nėra tapačios – skiriasi pateikiami nemokumo nustatymo

kriterijai, kurie yra pagrindas įmonės nemokumo procedūrai pradėti. Bendriausiu požiūriu nemokumą visais atvejais būtų galima apibūdinti kaip įmonės negalėjimą įvykdyti įsipareigojimų (atsiskaityti), paliekant atskirų valstybių nacionaliniams teisės aktams tiksliau apibrėžti ir detaliizuoti (numatyti atitinkamus nemokumo nustatymo kriterijus), o tai laikytina tuo negalėjimu. Pvz., Lietuvoje įmonės nemokumas siejamas su įmonės prisiimtų įsipareigojimų nevykdymu ir pradestų įmonės įsipareigojimų bei įmonės turto vertės santykiu [1, 2 str. 8 d.], Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) – išimtinai su skolų ir teisingai įvertinto įmonės turto vertės santykiu [5, 101 str. 32 d.], Vokietijoje nemokumo procedūros pradėjimas siejamas tiek su gresiančiu, tiek esamu nemokumu ir atitinkamu įmonės prisiimtų įsipareigojimų ir įmonės turto vertės santykiu [6, 16–19 str.], o Didžiojoje Britanijoje – įtvirtinti ne tik pinigų srauto ir įmonės balanso testai, bet ir alternatyvūs įmonės nemokumo nustatymo kriterijai [7, 123 str.].

Apibendrinant glaustą nemokumo sąvokos apibrėžties analizę, būtų galima pritarti doktrinoje išsakytai nuomonei, jog nemokumą kaip teorinę kategoriją reikia skirti nuo įvairių valstybių įstatymuose pateikiamų nemokumo nustatymo kriterijų, kurie yra pagrindas nemokumo procedūrai vykdyti [25, p. 66]. Pažymėtina, kad šio straipsnio kontekste nemokumas nėra tapatinamas su nemokumu kaip teorine kategorija, bet yra suprantamas būtent kaip įmonės būseną, kai įmonei atitinkamoje valstybėje, atsižvelgus į konkrečios valstybės teisės aktuose įtvirtintus nemokumo nustatymo kriterijus, gali būti pradėta vykdyti nemokumo procedūra, kurios galutinis tikslas – priverstinis įmonės likvidavimas.

Žinoma, nemoki įmonė vienoje valstybėje, atsižvelgus į nacionalinius nemokumo nustatymo kriterijų ypatumus, nebūtinai bus laikoma nemokia kitoje valstybėje, tačiau tai nėra kliūtis, siekiant atsakyti į esminį šio straipsnio keliamą klausimą, ar nacionalinis nemokumo teisinis reglamentavimas turėtų numatyti efektyvią nemokių įmonių gaivinimo procedūrą kaip nemokių įmonių priverstinio likvidavimo alternatyvą. Taigi nemoki įmonė šio straipsnio kontekste tai tokia įmonė, kuri atitinka konkrečios valstybės nacionaliniuose teisės aktuose numatytus nemokumo nustatymo kriterijus, kurie kiekvienoje valstybėje yra būtina nemokumo procedūros, kurios galutinis tikslas – priverstinis įmonės likvidavimas, vykdymo sąlyga.

2. Formalios nemokių įmonių gaivinimo procedūros

Teisės doktrinoje skiriami trys pagrindiniai įmonių nemokumo problemos sprendimo būdai: 1) įmonės likvidavimas; 2) teisminis restruktūrizavimas⁴; 3) sutartinis gaivinimas (angl. – *Workouts*) [38, p. 31]. Pirmojo įmonės nemokumo problemos sprendimo būdo pagrindinis tikslas nėra siejamas nei su nemokios įmonės, nei

⁴ Teisės doktrinoje (užsienio valstybių teisės aktuose) reorganizavimo sąvoka dažnai yra vartojama norint apibūdinti procedūras, kurios savo esme yra panašios į Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatyme įtvirtintą įmonių gaivinimo procedūrą, o restruktūrizavimo sąvoka – norint apibūdinti neformalias įmonių gaivinimo procedūras (angl. – *Workouts* ar *Informal Rescue Procedures*). Dėl vartojamos terminijos netapatumo, siekiant išvengti nepagrįstų sąsajų su Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintomis įmonių reorganizavimo ar restruktūrizavimo procedūromis, užsienio autorių darbuose vartojama reorganizavimo sąvoka, atsižvelgiant į sąvokos vartojimo kontekstą, verčiama „restruktūrizavimas“, o restruktūrizavimo sąvoka – „surtartinė (neformali) gaivinimo procedūra“.

su jos verslo (verslo dalies) išsaugojimu, o tiek antrojo, tiek trečiojo įmonės nemokumo problemos sprendimo būdo pagrindinis tikslas yra būtent nemokios įmonės ar jos verslo (verslo dalies) gelbėjimas. Teisminis restruktūrizavimas ir sutartinis gaivinimas laikytini įmonės ar jos verslo (verslo dalies) gaivinimo procedūromis.

Teisės doktrinoje visos nemokių įmonių ar jų verslo (verslo dalies) gaivinimo procedūros skirstomos į dvi grupes – formalias ir neformalias gaivinimo procedūras (angl. – *Formal and Informal Rescue Procedures*). Esminis neformalių gaivinimo procedūrų skirtumas nuo formalių procedūrų yra tas, kad neformalios, skirtingai nei formalios gaivinimo procedūros, nepatenka į nemokumo teisinio reglamentavimo sritį [36, p. 167], yra grindžiamos iš esmės tarp atitinkamų šalių susiklosčiusiais sutartiniais teisiniais santykiais, sutarčių teisės instituto nuostatų taikymu, šalių autonomijos, sutarčių laisvės principais. Minėtos gaivinimo procedūrų rūšys skiriasi tiek savo struktūra, tiek formalumo laipsniu ir privalomumo pobūdžiu (pvz., formalios procedūros metu patvirtintas įmonės ar jos verslo (verslo dalies) gaivinimo planas privalomas ne tik tiems kreditoriams, kurie išreiškė jam pritarimą, ir pan.) [24, p. 313–314]. Atsižvelgus į visa tai, tik viena iš anksčiau minėtų gaivinimo procedūrų, t. y. teisminis restruktūrizavimas, laikytina formalia nemokios įmonės ar jos verslo (verslo dalies) gaivinimo procedūra.

Pažymėtina, kad net ir formali gaivinimo procedūra ne visada yra skirta nemokiai įmonei gaivinti, bet gali būti skirta nemokios įmonės verslui ar verslo daliai išsaugoti – verslui gelbėti (angl. – *Corporate Recycling*). Kadangi perspektyvios

nemokios įmonės išsaugojimas paprastai labiausiai atitinka tiek pačios nemokios įmonės, tiek visos visuomenės interesus, toliau straipsnyje lyginamuoju aspektu analizuojamos tik formalios nemokių įmonių, bet ne verslo ar verslo dalies gaivinimo procedūros.

3. Nemokių įmonių gaivinimas kaip vienas iš nemokumo problemos sprendimo būdų

Kaip jau minėta, gali būti skiriami trys pagrindiniai įmonių nemokumo problemos sprendimo būdai, vienas iš jų – teisminis restruktūrizavimas arba nemokių įmonių gaivinimas formaliomis procedūromis. Kyla klausimas, ar tokioms įmonėms apskirtai turėtų būti suteikiamas antras šansas, ar su nemokumu susidūrusi įmonė neturėtų būti kuo greičiau ir mažesnėmis sąnaudomis likviduojama, ar nemokumo teisinio reglamentavimo pagrindinis tikslas neturėtų būti tiesiog užtikrinti maksimalią grąžą nemokios įmonės kreditoriams? Pastaruoju metu plėtojantis „gaivinimo kultūrai“ (angl. – *Rescue Culture*) ir jai besiskverbiant į nemokumo teisinio reglamentavimo sritį, galima pateikti vieningą atsakymą, jog nemokioms įmonėms, tam tikromis aplinkybėmis, turėtų būti suteikiama galimybė išlikti rinkoje. Modernaus nemokumo teisinio reglamentavimo pagrindinis tikslas neturėtų būti siejamas išimtinai su nemokios įmonės turto padalijimu jos kreditoriams ir tokios įmonės likvidavimu. Galima pritarti doktrinoje išsakytai nuomonei, kad vargu ar pavyktų šiuo metu rasti ekonomiškai išsivysčiusią valstybę, kurioje iki šiol apskirtai nebūtų buvęs keltas įmonių gaivinimo procedūrų tobulinimo klausimas, siekiant

sudaryti galimybes net ir nemokioms įmonėms apsisaugoti nuo priverstinio likvidavimo [8, p. 83]. Priverstinis likvidavimas daugeliu atvejų yra neišvengiama nemokių įmonių lemtis, tačiau ne kiekviena nemoki įmonė vis dėlto turėtų būti likviduojama. Kiekvienu konkrečiu atveju, kai įmonė susiduria su nemokumu, reikėtų įvertinti nemokios įmonės vykdomos veiklos ir pačios įmonės gaivinimo perspektyvas, nemokumo priežastis, likvidavimo ar įmonės gaivinimo sukelsimus padarinius tiek nemokios įmonės kreditoriams, tiek darbuotojams, akcininkams, visai visuomenei ir visas kitas svarbias su įmonės nemokumu, įmonės priverstinio likvidavimu ar įmonės gaivinimu susijusias aplinkybes.

Žinoma, verslas visada yra susijęs su rizika, krizinių situacijų sprendimu ir būtent vystymosi kaina yra ta, jog tik tos įmonės, kurios sugeba efektyviai konkuruoti, išlieka [19, p. 144]. Įmonės, kurių vykdoma veikla yra ekonomiškai neefektyvi, kurių naudojami išteklių galėtų būti geriau panaudoti kitoje veikloje, turėtų būti likviduojamos [37, p. 207]. Jeigu įmonės verslas yra neperspektyvus, tai turėtų būti nagrinėjamos ne įmonės gaivinimo galimybės, bet tik įmonės greito ir efektyvaus likvidavimo galimybės, kurios duotų kuo daugiau naudos įmonės kreditoriams [39, p. 6]. Įmonėms, veikiančioms nekonkurencingai, gaminančioms nepaklausias prekes ir pan., suteikus galimybę pasinaudoti formaliomis gaivinimo procedūromis, būtų nepagrįstai suvaržomi kreditorių interesai, kreditoriai būtų verčiami prisiimti neadekvačią riziką [19, p. 144]. Tačiau tokios galimybės suteikimas su laikinomis finansinėmis ar ekonominėmis problemomis susidūrusiems perspektyvioms, nors ir nemokioms įmonėms yra neabejotinai

naudingas. Apsaugojus perspektyvią įmonę nuo priverstinio likvidavimo, pertvarčius tokią įmonę ar jos veiklą ir įmonei toliau sėkmingai tęsiant veiklą išsaugomos darbo vietos, mažinamos skolos kreditoriams, mokami mokesčiai valstybei ir pan. Vertėtų nepamiršti, kad maksimalios gražos kreditoriams užtikrinimas nėra vienintelis įmonių gaivinimą reglamentuojančių teisės aktų tikslas. Šie teisės aktai, o tiksliau – jų numatytos įmonių gaivinimo formalios procedūros, prisideda prie daugelio kitų socialinių, politinių ir ekonominių tikslų įgyvendinimo [30, p. 18–20]. Be to, teigiama, kad kartą su sunkumais susidūrusios įmonės paprastai mokosi iš savo klaidų, taigi tikėtina, jog tokios įmonės ateityje, įveikusios laikinus finansinius ar ekonominius sunkumus, galės daug efektyviau vykdyti savo veiklą [16, p. 3, 7].

Reglamentuojant įmonių gaivinimo procedūras, žinoma, turi būti užtikrinama tinkama skirtingų interesų pusiausvyra, nes tiek sistema, kuri siekia išsaugoti visas įmones, t. y. tokia, kuri visoms be išimties įmonėms sudaro galimybes pasinaudoti formaliomis įmonių gaivinimo procedūromis, tiek ir sistema, kuri siekia visas nemokias įmones likviduoti, yra žalinga ekonomikai [40, p. 130]. Pernelyg didelės apsaugos suteikimas su laikiniais finansiniais ar ekonominiais sunkumais susidūrusiai įmonei gali suteikti jai nepagrįstą konkurencinį pranašumą. Dėl netinkamo įmonių gaivinimo procedūrų reglamentavimo galima net susidurti su „strateginio bankroto“ fenomenu (angl. – *Strategic Bankruptcy*) [14, p. 160–162]. Nemokioms įmonėms turėtų būti suteikta galimybė pasinaudoti formaliomis įmonių gaivinimo procedūromis kaip priverstinio įmonės likvidavimo alternatyva, jeigu

tai nesuteiks nemokiai įmonei nepagrįsto konkurencinio pranašumo, o kreditoriai įmonės gaivinimo procedūros metu atgaus ne mažiau nei priverstinio įmonės likvidavimo metu bei įmonės vertė tiek kreditoriams, tiek visai visuomenei bus didesnė šiai įmonei tęsiant vykdomą veiklą [35, p. 11]. Kiekvienoje valstybėje turėtų būti stengiamasi sukurti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, jog tik perspektyvios nemokios įmonės galėtų pasinaudoti formaliais įmonių gaivinimo procedūromis ir kad šis procesas trumpuoju laikotarpiu pagelbėtų su finansiniais ar ekonominiais sunkumais susidūrusiai įmonei išgyventi ir atkurti mokumą, o ilguoju laikotarpiu – konkurencingumą [10, p. 6].

4. Formalios nemokių įmonių gaivinimo procedūros: užsienio valstybių patirtis

Šioje straipsnio dalyje glaustai apžvelgiamas Didžiojoje Britanijoje⁵, JAV ir Vokietijoje galiojantis teisinis reglamentavimas, siekiant įvertinti, ar minėtose valstybėse yra sudarytos galimybės nemokioms įmonėms įveikti laikinus finansinius ar ekonominius sunkumus, pasinaudojant formaliais įmonių gaivinimo procedūromis kaip priverstinio likvidavimo alternatyva. Dėl straipsnio apimties nagrinėjamos valstybėse įtvirtintų konkrečių procedūrų reglamentavimo pranašumai ir trūkumai nėra analizuojami. Minėtos valstybės kaip lyginamosios analizės objektas pasirinktos atsižvelgus į valstybių ekonominio išsivystymo lygį⁶, priklausymą skirtingoms

teisės šeimoms⁷ ir egzistuojančią *forum shopping* problematiką nemokumo byloje⁸.

Didžiojoje Britanijoje galiojantis reglamentavimas ilgą laiką apskritai nesudarė tinkamų galimybių su laikinomis finansinėmis ar ekonominėmis problemomis susidūrusioms įmonėms įveikti šiuos sunkumus pasinaudojant formaliais įmonių gaivinimo procedūromis [13, p. 93]. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais „gaivinimo kultūra“ Didžiojoje Britanijoje ėmė sparčiai plėtotis. 1986 m. reformavus nemokumo teisinį reglamentavimą, greta sutartinio plano procedūros (angl. – *Scheme of Arrangement*) ir administratoriaus valdytojo procedūros (angl. – *Administrative Receivership*), įtvirtintos administravimo (angl. – *Administration*) ir įmonės savanoriško susitarimo (angl. – *Company Voluntary Arrangement*) procedūros. Taigi buvo sudarytos kur kas palankesnės sąlygos, nei buvo iki tol, su laikiniais sunkumais susidūrusioms nemokioms įmonėms išlikti rinkoje. Nepaisant naujai įtvirtintų procedūrų, iki 2002 m. reformų buvo vis dažniau pripažįstama, jog įmonių gaivinimo teisinis reglamentavimas Didžiojoje Britanijoje vis dėlto ir toliau išlieka netinkamas, o tai neabejotinai daro žalą ne-

informacija (www.imf.org), Vokietijos ir Didžiosios Britanijos BVP yra didžiausias Europos Sąjungoje, o JAV – apskritai visame pasaulyje.

⁷ Didžioji Britanija ir JAV priskiriamos bendrosios teisės tradicijos šeimai, Vokietija – kontinentinės teisės tradicijos germanų šeimai.

⁸ Įmonių gaivinimo procedūrų teisinis reglamentavimas skirtingose valstybėse gerokai skiriasi. Dėl to jurisdikcijos, kurioje bus sprendžiamas įmonės gaivinimo klausimas, pasirinkimas daro didelę įtaką tiek konkrečios įmonės gaivinimo perspektyvų, tiek įmonės gaivinimo procedūrų baigties vertinimui. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad šioje srityje vyksta įmonių migracija iš vienos jurisdikcijos į kitą (pvz., iš Vokietijos į Didžiąją Britaniją ir pan. [11, p. 2–33]).

⁵ Pažymėtina, kad šiame straipsnyje gilinamasi tik į Anglijos, bet ne kitų Didžiosios Britanijos provincijų, t. y. Škotijos, Velso, Šiaurės Airijos, galiojančio teisinio reglamentavimo ypatumus.

⁶ Remiantis Tarptautinio valiutos fondo skelbiama

mokių įmonių kreditoriams, nes daugelis įmonių, kurios galėtų būti išgelbėtos, yra tiesiog likviduojamos [22, p. 31].

Kaip jau minėta, iki 1986 m. reformos Didžiojoje Britanijoje egzistavo dvi formalios procedūros (greta nemokių įmonių likvidavimo procedūros), kurios buvo skirtos nemokumo problemai spręsti, t. y. sutartinio plano procedūra ir administratoriaus valdytojo procedūra. Administratoriaus valdytojo procedūra, atsižvelgus į šios procedūros esmę, neturėtų būti laikoma įmonių gaivinimo procedūra, nes ji iš tikrųjų yra skirta užtikrinti universalios įkeitimo teisės turėtojo interesų apsaugą ir šios procedūros pagrindinis tikslas nėra siejamas su finansiniais ar ekonominiais sunkumais susidūrusių nemokių įmonių gaivinimu. Nepaisant to, ši procedūra galėjo ir buvo naudojama šiam tikslui, jeigu tai iš esmės atitiko kreditoriaus, kuris turėjo teisę paskirti administratorių valdytoją, interesus. Kita iki minėtos reformos egzistavusi ir tebeegzistuojanti procedūra – sutartinio plano procedūra, yra viena iš seniausių įmonių gaivinimo procedūrų pasaulyje, tačiau dėl jos sudėtingumo ir kitų reglamentavimo nulemtų probleminių aspektų ji nesulaukė pakankamo dėmesio ir nebuvo plačiai naudojama [33, p. 233–234].

Didžiojoje Britanijoje galiojantis nemokumo teisinis reglamentavimas ilgą laiką galėjo būti vertinamas kaip išimtinai palankus kreditoriams, kai kurių autorių žodžiais tariant, „Anglija galėjo būti laikoma kreditorių rojumi“ [33, Pratarė]. Dėl to nėra ko stebėtis, jog, sprendžiant su nemokios įmonės likimu susijusius klausimus, prioritetas paprastai buvo teikiamas įmonės kreditoriams, o ne nemokiai įmonei išsaugoti. Bėgant metams reformavus

nemokumo teisinį reglamentavimą ir priėmus 2002 m. Įmonių aktą⁹, situacija iš dalies pasikeitė, buvo žengtas didelis žingsnis siekiant sukurti skolininkams palankesnę nemokumo teisinį reglamentavimą. Naujai įtvirtinta, vėliau ne kartą tobulinta, administravimo procedūra turėjo sudaryti kur kas palankesnes sąlygas išsaugoti perspektyvias nemokias įmones rinkoje, ji net turėjo tapti pagrindine procedūra, kurią pasitelkus būtų stengiamasi padėti perspektyviai įmonei įveikti laikinus sunkumus. Administravimo procedūra pati savaime nėra laikytina įmonės gaivinimo procedūra, tai veikia tarpinė procedūra, kuri įmonei suteikia tam tikrą laikiną apsaugą, kol teisės aktų nustatyta tvarka, įvertinus įmonės padėtį, yra priimamas sprendimas dėl įmonės likvidavimo ar tolesnių įmonės (jos verslo ar verslo dalies) gaivinimo perspektyvų. Jeigu administravimo procedūros metu nusprendžiama nemokiai įmonei suteikti antrą šansą, minėtos sutartinio plano ir įmonės savanoriško susitarimo procedūros gali vykti kaip administravimo procedūros tąsa. Pažymėtina, kad sutartinio plano ir įmonės savanoriško susitarimo procedūros taip pat gali būti inicijuojamos ir vykti visiškai nepriklausomai nuo administravimo procedūros. Vadinas, pastaraisiais dešimtmečiais Didžiojoje Britanijoje plėtojantis „gaivinimo kultūrai“, iš esmės reformavus teisinį nemokumo reglamentavimą, nemokioms įmonėms buvo sudarytos kur kas palankesnės sąlygos, nei buvo iki tol, įveikti laikinus finansinius ar ekonominius sunkumus, pasinaudojant

⁹ Priėmus minėtą aktą, universalios įkeitimo teisės turėtojo teisės paskirti administratorių valdytoją buvo labai apribotos. Pagal galiojantį reglamentavimą, administratorius valdytojas gali būti paskiriamas išimtiniais atvejais, tačiau universalios įkeitimo teisės turėtojui suteikta teisė inicijuoti administravimo procedūrą.

minėtomis formaliomis įmonių gaivinimo procedūromis, bei toliau sėkmingai tęsti vykdomą veiklą.

JAV galiojęs teisinis reglamentavimas kurį laiką taip pat nesudarė tinkamų galimybių su laikinomis finansinėmis ar ekonominėmis problemomis susidūrusiems perspektyvioms įmonėms įveikti šiuos sunkumus, pasinaudojant formaliomis įmonių gaivinimo procedūromis. Galioję teisės aktai apskritai nenumatė nė vienos procedūros, kurios pagalba nemoki įmonė būtų galėjusi atkurti mokumą ir išlikti rinkoje. Nuo 1934 m. jau galima aptikti pirmuosius įstatymų leidėjo bandymus atitinkamuose teisės aktuose įtvirtinti formalias nemokių įmonių gaivinimo procedūras, o 1978 m., po nemokumo teisės reformos, buvo sukurta moderni įmonių gaivinimo procedūra, kuri iš esmės JAV yra taikoma ir iki šių dienų [29, p. 334]. JAV buvo nuolat ir nuosekliai stiprinama įmonių gaivinimo politika, t. y. plėtojama įmonių „gaivinimo kultūra“. Kaip teisingai pažymima teisės doktrinoje, siekiant skatinti produktyvų rizikos prisiėmimą, bent jau dalinis atleidimas nuo atsakomybės, įmonei tapus nemokiai, nuo pat pradžių buvo JAV teisei būdingas bruožas [26, p. 753]. Toks požiūris, manytina, yra teisingas, nes tam tikri praradimai (nesėkmės) yra neišvengiami net ir atsakingai prisiimant su verslu susijusią riziką. Tokie praradimai (nesėkmės) turėtų tiesiog būti suvokiami kaip tobulėjimo galimybė [17]. Taigi neturėtų stebinti, kad būtent antro šanso nemokiai įmonei suteikimas, o ne tokios įmonės likvidavimas paprastai yra pagrindinis JAV nemokumo teisės tikslas.

Šiuo metu JAV įtvirtinta vienintelė formali nemokių įmonių gaivinimo procedūra, kuri visuotinai vadinama 11 sky-

riaus procedūra. Pagrindinis 11 skyriaus procedūros tikslas – suteikti skolininkams teisinę apsaugą, kuri sudarytų galimybę persitvarkyti, o kreditoriams atgauti didesnę skolos dalį nei nemokios įmonės likvidavimo atveju. Įmonės turto vertės maksimizavimas ne visada net yra pagrindinis siekis, kai kalbama apie nemokios įmonės gaivinimą 11 skyriaus procedūros pagalba [50, 15 par.]. Be to, pažymėtina, kad nemokumas nėra būtina sąlyga įmonei norint pasinaudoti 11 skyriaus procedūros teikiama apsauga. Dėl tokio reglamentavimo ypatumo JAV susiformavo „strateginio bankroto“ fenomenas, kai 11 skyriaus procedūra buvo bandoma pasinaudoti norint įgyti konkurencinį pranašumą, o ne įveikti laikinas finansines ar ekonomines problemas ir atkurti mokumą [14, p. 160–162]. Siekiant užkirsti tam kelią ir išvengti piktnaudžiavimo, norint užtikrinti tinkamą įmonės ir jos kreditorių interesų pusiausvyrą, teismų praktika išplėtojo sąžiningo pareiškėjo standartą (angl. – *Good Faith Standart*). Pareiškėjas, vadovaujantis minėtu standartu, norėdamas inicijuoti 11 skyriaus procedūrą, turi įrodyti, kad veikia sąžiningai, jo siekiai nėra amoralūs, neprieštarauja nemokumo proceso tikslams, o pagrindinis pareiškimo tikslas – teisėtas bendrovės pertvarkymas [48, 50–52 par.; 49, 60–62 par.].

JAV nemokumo teisinis reglamentavimas paprastai priskiriamas prie skolininkams palankesnio teisinio reglamentavimo, skirtingai nei Didžiojoje Britanijoje galiojantis reglamentavimas, teikiantis prioritetą kreditorių interesų apsaugai, o ne išsaugoti nemokią įmonę rinkoje. Be jokios abejonės, tarp JAV ir Didžiojoje Britanijoje galiojančio įmonių gaivinimo procedūrų reglamentavimo galima įžvelgti

ne vieną esminį skirtumą, tačiau JAV didėjanti kreditorių įtaka nemokumo procedūrų metu kelia vis daugiau klausimų, ar JAV įtvirtinta įmonių gaivinimo procedūra, galbūt dėl vykstančios nemokumo procedūrų konvergencijos (praktiniu, bet ne teisėkūros lygmeniu), laipsniškai netampa vis labiau panaši į Didžiojoje Britanijoje įtvirtintas nemokių įmonių gaivinimo procedūras, ar JAV nemokumo teisinis reglamentavimas ir toliau išlieka išimtinai palankus nemokioms bendrovėms, o ne tokių bendrovių kreditoriams. Supanašėjimas praktiniu požiūriu tarp šiose valstybėse įtvirtintų formalių nemokių įmonių gaivinimo procedūrų pasireiškia ne vienu aspektu, kaip teisingai pažymima kai kurių autorių darbuose, kreditorių interesų apsauga JAV ir Didžiojoje Britanijoje yra skirtinga, tačiau tai nereiškia, jog JAV egzistuojanti kreditorių interesų apsauga yra mažesnė [30, p. 149–150, 188–189, 288]. Nepaisant to, vertėtų pažymėti, kad JAV prioritetas buvo ir manytina toliau bus teikiamas būtent perspektyvioms nemokioms įmonėms gaivinti, skirtingai nei Didžiojoje Britanijoje, kur prioritetas yra teikiamas verslui gelbėti (remiantis atliktais empiriniais tyrimais JAV iš visų tyrimė vertintų įmonių, kurioms buvo inicijuota 11 skyriaus procedūra, 36,7 proc. buvo restruktūrizuotos, 42,2 proc. – perleistos, 21,1 proc. – likviduotos [32, p. 29], o Didžiojoje Britanijoje administravimo procedūros pagalba buvo restruktūrizuota tik 4 proc. visų įmonių, kurioms buvo inicijuota ši procedūra [20, p. 58]).

Vokietijoje galiojantis nemokumo teisinis reglamentavimas parengtas remiantis JAV įtvirtintų modelių, tačiau su tam tikromis išimtimis [15, p. 161–163]. Vokietijoje, skirtingai nei Didžiojoje Britanijoje ar

JAV, įtvirtinta bendra nemokumo procedūra, kuri atsižvelgiant į kiekvienos konkrečios situacijos aplinkybes gali apimti tiek įmonės gaivinimą, tiek likvidavimą. Iš esmės kiekviena nemokumo procedūra Vokietijoje prasideda kaip likvidavimas, bet vėliau, pasinaudojus nemokumo plano institutu, pradėta procedūra gali virsti įmonės gaivinimu [6, 217 str.]. Ataskaitiniame susirinkime kreditoriai turi teisę nuspręsti likviduoti įmonę, leisti jai laikinai tęsti veiklą, ar gali įpareigoti administratorių parengti nemokumo planą [6, 157 str.]. Parengtame įmonės nemokumo plane gali būti numatytas tiek įmonės gaivinimas, tiek visos įmonės perleidimas ar likvidavimas [12, p. 424]. Taigi nemokumo procedūros metu įmonės kreditoriai to paties proceso kontekste turi diskrecijos teisę priimti alternatyvų sprendimą – likviduoti ar vis dėlto bandyti gaivinti nemokią įmonę. Vadinasi, Vokietijoje, kaip ir Didžiojoje Britanijoje bei JAV, kiekvieną perspektyvą, nors ir nemokią įmonę, gali būti nuspręsta apsaugoti nuo likvidavimo, jeigu kreditoriai teisės aktų nustatyta tvarka tam pritaria.

Atsižvelgus į anksčiau straipsnyje išdėstytus motyvus, nemokių, tačiau perspektyvių įmonių gaivinimo galimybės turėtų būti apsvarstytos kiekvienoje valstybėje, įvertinant atitinkamų gaivinimo procedūrų įtvirtinimo ar jau nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintų procedūrų reglamentavimo tobulinimo poreikį ir perspektyvas. Nemokių įmonių gaivinimas neabejotinai turėtų būti suvokiamas kaip vienas iš nemokumo problemos sprendimo būdų, kuris tam tikromis aplinkybėmis yra kur kas pranašesnis už kitus nemokumo problemos sprendimo būdus, t. y. sutartinį gaivinimą ar priverstinį ne-

mokios įmonės likvidavimą. Perspektyvių nemokių įmonių gaivinimas gali būti naudingas ne tik visai visuomenei, pačiai nemokiai įmonei, jos darbuotojams, bet ir nemokios įmonės kontrahentams, įskaitant kreditorius, kuriems grąža įmonės gaivinimo procedūros metu paprastai būna didesnė nei priverstinio nemokios įmonės likvidavimo metu, be to, išsaugojus perspektyvią įmonę rinkoje išlieka tolesnio bendradarbiavimo galimybės. Dėl to Didžiojoje Britanijoje, JAV ir Vokietijoje galiojantis nemokumo teisinis reglamentavimas, kuris įtvirtina nemokių įmonių gaivinimo formalias procedūras (t. y. Didžiojoje Britanijoje numatytos sutartinio plano, administravimo ir įmonės savanoriško susitarimo procedūros, JAV – 11 skyriaus procedūra, Vokietijoje – nemokumo plano institutas nemokumo procedūros kontekste), turėtų būti vertinamas kaip pažangus ir atitinkantis šių dienų realijas, kai priverstinis įmonės likvidavimas nebėra ir neturėtų būti pripažįstamas vieninteliu ar visais atvejais pagrindiniu nemokumo problemos sprendimo būdu. Be jokios abejonės, siekiant išvengti piktnaudžiavimo formaliomis nemokių įmonių gaivinimo procedūromis, nepaisant to, ar valstybėje įgyvendinta bendra nemokumo procedūra (pvz., Vokietijoje), ar ne (pvz., JAV, Didžiojoje Britanijoje), teisės aktuose turėtų būti numatyta galimybė esant poreikiui pereiti nuo nemokios įmonės gaivinimo klausimo sprendimo prie likvidavimo, taip pat, siekiant sudaryti kuo palankesnes galimybes perspektyvioms nemokioms įmonėms išlikti rinkoje, – nuo likvidavimo klausimo sprendimo prie įmonės gaivinimo. Pažymėtina, kad visose anksčiau analizuotose valstybėse tokia galimybė nacionaliniuose teisės aktuose

įtvirtinta tiesiogiai [31, p. 280–283; 34, p. 363–364; 26, p. 784–785].

5. Formalios nemokių įmonių gaivinimo procedūros Lietuvoje: *de lege lata ir de lege ferenda*

Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas numato dvi formalias įmonių gaivinimo procedūras: (1) įmonių restruktūrizavimo procedūrą, kuri įtvirtinta Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatyme (toliau – Restruktūrizavimo įstatymas) [2], ir (2) taikos sutarties institutą bankroto procese, kuris įtvirtintas Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme (toliau – Bankroto įstatymas) [1, 28–29 str.]. Iki 2013 m. sausio 26 d. Lietuvoje taip pat buvo dar viena speciali įmonių gaivinimo procedūra, tačiau ji buvo taikoma tik iki 1997 m. Lietuvos Respublikos bankroto įstatymo įsigaliojimo dienos tapusių nemokių ir į privatizavimo objektų sąrašą įtrauktų įmonių kapitalui sanuoti ar restruktūrizuoti [3, 4].

Įvertinus galiojančią teisinį reglamentavimą, būtų galima teigti, kad formalia nemokių įmonių gaivinimo procedūra Lietuvoje galėtų būti laikomas tik taikos sutarties institutas bankroto procese, nes įmonės nemokumas Restruktūrizavimo įstatyme tiesiogiai įtvirtintas kaip vienas iš savarankiškų atsisakymo kelti restruktūrizavimo bylą pagrindų [2, 7 str. 5 d. 3 p.]. Taigi Restruktūrizavimo įstatymo teikiama apsauga gali pasinaudoti tik tos su finansiniais sunkumais susidūrusios įmonės, kurios restruktūrizavimo bylos iškelimo metu yra mokios. Restruktūrizavimo įstatyme įtvirtinto absoliutaus ribojimo, susijusio su įmonės nemokumu, pagrindumas, atsižvelgus į tai, kad įstatyme

nėra įtvirtinta jokių šio ribojimo taikymo išimčių, kelia daug dvejonų [9, p. 41–42]. Be jokios abejonės, nesudarius galimybių nemokiai, tačiau tik su laikiniais finansiniais sunkumais susidūrusiai įmonei iškelti restruktūrizavimo bylą, priverstinis skolų išieškojimas (atkreiptinas dėmesys į tai, jog Bankroto įstatyme įtvirtinta formali įmonių gaivinimo procedūra, kuria gali pasinaudoti nemokios įmonės, yra sunkiai įgyvendinama) net ir perspektyvioms įmonėms gali nepalikti kito kelio tik pasitraukti iš rinkos.

Priėmus naują Restruktūrizavimo įstatymo redakciją teismai savo formuojamoje praktikoje iš pradžių labai formaliai aiškino minėtą Restruktūrizavimo įstatymo nuostatą ir laikėsi pozicijos, kad faktinės nemokumo būsenos įmonei restruktūrizavimo byla neturėtų būti keliami, nes tokiu atveju teismui turėtų būti pateiktas pareiškimas dėl įmonės bankroto bylos iškelimo. Pirmosios instancijos teismai paprastai tvirtino (apeliacinės instancijos teismas šią poziciją palaikė ne vienoje nagrinėtoje byloje), kad įmonės nemokumo nustatymas – savarankiškas pagrindas teismui atsisakyti kelti restruktūrizavimo bylą [46, 47]. Tačiau praėjus kuriam laikui buvo pripažinta įmonių gaivinimo svarba ir Lietuvos apeliacinio teismo pozicija šiuo klausimu sušvelnėjo ir kardinaliai pasikeitė – tam tikromis aplinkybėmis esant buvo pradėtas teikti prioritetas nemokios įmonės gaivinimui ją restruktūrizuojant, o ne likviduojant. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš pastaruoju metu priimtų nutarčių pažymėjo, kad nemokumo pagrindo nustatymas nesudaro pagrindo atsisakyti iškelti įmonei restruktūrizavimo bylą, nes kartu turi būti įvertintos kitos reikšmingos aplinkybės, nustatyta, ar iš tiesų įmonės

finansiniai sunkumai negali būti pašalinti restruktūrizavimo proceso metu [44]. Taip pat teismas nurodė, kad tam, jog būtų galima atsisakyti iškelti restruktūrizavimo bylą nemokiai įmonei, turi būti akivaizdu, jog įmonės finansiniai sunkumai yra ne laikini ir negali būti pašalinti restruktūrizavimo proceso metu [45]. Taigi, pasikeitus teismo požiūriui į nemokių įmonių gaivinimą, bent jau sąlygiškai yra sudarytos kur kas palankesnės galimybės net ir nemokioms įmonėms išlikti rinkoje, jeigu tai neprieštarauja Restruktūrizavimo įstatymo keliamiems tikslams, bet teisinio aiškumo (tikrumo) suinteresuotoms šalims šiuo aspektu, žinoma, toliau trūksta. Pažymėtina, kad šiuo metu, kol LAT nėra pasisakęs dėl atitinkamų Restruktūrizavimo įstatymo nuostatų aiškinimo bei nemokių įmonių gaivinimo galimybių restruktūrizavimo proceso pagalba, nebūtų galima aiškiai teigti, kad situacija ateityje kardinaliai vėl nepasikeis ir Lietuvos apeliacinio teismo formuojama praktika bus patvirtinta aukštesnės instancijos teismo. Dėl to, norint tinkamai įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtintą teisinės valstybės principą, siekiant teisinio aiškumo, įstatymų leidėjas neabejotinai turėtų įvertinti galiojančio reglamentavimo tobulinimo poreikį ir perspektyvas.

Analizuojant užsienio valstybių praktiką galima pastebėti, kad nemokumas nei Didžiojoje Britanijoje, nei JAV ar Vokietijoje nėra aplinkybė, užkertanti kelią pasinaudoti atitinkamomis formaliomis įmonių gaivinimo procedūromis, kurios iš esmės yra labai panašios į Įmonių restruktūrizavimo įstatyme įtvirtintą procedūrą. Atvirkščiai, kaip minėta, ekonomiškai išsivysčiusiose valstybėse keliamas klausimas dėl įmonių gaivinimo procedūrų to-

bulinimo, siekiant sudaryti galimybes net ir nemokioms perspektyvoms įmonėms apsisaugoti nuo priverstinio likvidavimo. Europos Sąjungos mastu bankroto teisės srityje kaip vienas iš prioritetų taip pat yra išskiriamas principas, kad reikia skatinti sunkumų patiriančių įmonių gaivinimą [18, p. 2]. Įvertinus užsienio valstybių gerąją patirtį ir Europos Sąjungos iniciatyvas peržiūrint reglamentą Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų, Lietuvoje galiojantis reglamentavimas šiuo aspektu turėtų būti tobulinamas, suteikiant daugiau teisinio aiškumo ir apibrėžtumo. Su laikiniais finansiniais sunkumais susidūrusios įmonės nemokumas *per se* neleidžia visais atvejais aiškiai ir besąlygiškai teigti, kad tokios įmonės gaivinimas nėra įmanomas ar pateisinamas, nes kiekvienu konkrečiu atveju prieš priimant sprendimą įmonę priverstinai likviduoti ar gaivinti reikėtų išsamiai įvertinti nemokios įmonės finansinę padėtį, vykdomos veiklos ir pačios įmonės gaivinimo perspektyvas, nemokumą nulėmusias priežastis, likvidavimo ar įmonės gaivinimo sukelsimus padarinius bei visas kitas svarbias su įmonės nemokumu, įmonės priverstinio likvidavimu ar įmonės gaivinimu susijusias aplinkybes. Žinoma, priverstinis likvidavimas daugeliu atvejų yra neišvengiama nemokių įmonių lemtis, tačiau ne kiekviena nemoki įmonė vis dėlto turėtų būti likviduojama.

Modernaus nemokumo teisinio reglamentavimo pagrindinis tikslas neturėtų būti siejamas išimtinai su nemokios įmonės turto padalijimu jos kreditoriams ir tokios įmonės likvidavimu. Analizuojant Bankroto įstatymo nuostatas, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad Lietuvoje galiojantis nemokumo teisinis reglamentavimas atitinka minėtą principinę nuos-

tatą. Bankroto įstatyme tiesiogiai įtvirtinta teisė bankrutuojančiai įmonei ir jos kreditoriams, sudarant taikos sutartį, užbaigti bankroto procesą ir susitarti tęsti nemokios įmonės veiklą, įmonei prisiimant tam tikrus įsipareigojimus, o kreditoriams sutinkant savo reikalavimus atidėti, sumažinti ar jų atsisakyti [1, 2 str. 11 d. ir 28 str.]. Tačiau Bankroto įstatyme įtvirtinta nemokios įmonės gaivinimo galimybė yra veikiau teorinė nei praktinė, nes dėl galiojančio reglamentavimo ypatumų taikos sutarties sudarymas bankroto procese daugeliu atvejų yra sunkiai įgyvendinamas.

Bankroto proceso metu sudaromą taikos sutartį turi pasirašyti visi nemokios įmonės kreditoriai, kurių reikalavimai bankroto proceso metu iki taikos sutarties pasirašymo dienos liko nepatenkinti [1, 28 str. 2 d.; 42]. Taikos sutarčiai sudaryti turi pritarti ne įstatyme numatyta kreditorių daugumą, bet absoliučiai visi nemokios įmonės kreditoriai, įskaitant ir pačius smulkiausiuosius, o tai labai apsunkina taikos sutarties sudarymo procedūrą ir daugeliu atvejų nemokios įmonės gaivinimą šio instituto pagalba padaro neįgyvendinamą. Nė vienoje iš anksčiau straipsnyje nagrinėtų valstybių nėra reikalaujama, kad išimtinai visi kreditoriai pritartų nemokios įmonės gaivinimui, nes suderinti visų kreditorių interesus dažnai yra praktiškai neįmanoma (pvz., vieni kreditoriai gali būti suinteresuoti kuo greičiau atgauti bent dalį skolos, kiti gali siekti atkurti nemokios įmonės mokumą ir taip išsaugoti tolesnį bendradarbiavimą su kontrahentu, treči dėl skolos dydžio gali būti apskritai nesuinteresuoti aktyviai dalyvauti bankroto procese ir pan.). Pvz., Tarptautinis valiutos fondas, vertindamas įmonių restruktūrizavimo proceso reglamentavimą Lietuvoje,

yra pripažinęs, kad net 75 proc. visų reikalavimų daugumos reikalavimas užkerta kelią sėkmingam restruktūrizavimo procesui [23, p. 8]. Taigi absoliučiai visų kreditorių pritarimas gaivinti nemokią įmonę daugeliu atvejų yra sunkiai įsivaizduojamas, o taikos sutarties institutas bankroto procese dėl to negali būti laikomas realia nemokių įmonių priverstinio likvidavimo alternatyva.

Atsižvelgus į nemokių įmonių gaivinimo formalijų procedūrų teikiamą naudą (tinkamas nemokių įmonių gaivinimo procedūrų reglamentavimas prisideda prie socialinių, politinių ir ekonominių tikslų įgyvendinimo ir pan.), Lietuvoje galiojantis nemokumo teisinis reglamentavimas turėtų būti tobulinamas, siekiant sudaryti palankesnes sąlygas nemokioms perspektyvioms įmonėms įveikti laikinus sunkumus ir atkurti mokumą. Lietuvoje galiojantis reglamentavimas, galima teigti, nenumato nė vienos formalios nemokių įmonių gaivinimo procedūros, kuria nemoki įmonė galėtų praktiškai pasinaudoti (su išlyga dėl teigiamai vertintinos besikeičiančios Lietuvos apeliacinio teismo praktikos). Teisės aktai turėtų užtikrinti skirtingų interesų pusiausvyrą, nešališką, objektyvų kreditorių traktavimą, tačiau taip pat turėtų sudaryti realias galimybes inicijuoti nemokios įmonės gaivinimo procedūrą. Kreditorių mažumos nepritarimas neturėtų užkirsti kelio gaivinti nemokią įmonę, jeigu tai neprieštarauja teisingumo principui, nepagrįstai nesuvaržo ir nepažeidžia kreditorių, nepritarusių inicijuoti įmonės gaivinimo procedūros, interesų, o nemokios įmonės gaivinimas yra pateisinamas ir atitinka visos visuomenės interesus ir nesuteikia nemokiai įmonei nepagrįsto konkurencinio pranašumo.

Išvados

Nemokumo teisinio reglamentavimo pagrindinis tikslas neturėtų būti siejamas išimtinai su nemokios įmonės turto padalijimu jos kreditoriams ir tokios įmonės likvidavimu. Priverstinis likvidavimas daugeliu atvejų yra neišvengiama nemokių įmonių lemtis, tačiau ne kiekviena nemoki įmonė vis dėlto turėtų būti likviduojama. Antro šanso arba naujos pradžios idėja turėtų tapti neatskiriama nemokumo teisinio reglamentavimo dalimi kiekvienoje ekonomiška išsivysčiusioje valstybėje, kuri nori sukurti šių dienų realijas atitinkantį reglamentavimą, užtikrinantį draugišką aplinką verslui. Tiek Didžiojoje Britanijoje, tiek JAV ar Vokietijoje, reformuojant nemokumo teisinį reglamentavimą, pastaraisiais dešimtmečiais einama būtent minėtu keliu, kai buvo sudarytos kur kas palankesnės sąlygos, pasinaudojant formaliais įmonių gaivinimo procedūromis, su nemokumu susidūrusioms įmonėms įveikti krizinį laikotarpį ir išlikti rinkoje.

Lietuvoje galiojantis reglamentavimas šiuo aspektu yra tobulintinas, nes šalyje iš esmės nėra veiksmingos nemokių įmonių gaivinimo formalios procedūros, kuria nemokios įmonės galėtų pasinaudoti kaip priverstinio likvidavimo alternatyva. Lietuvoje įtvirtinta veikia teorinė, bet ne praktinė galimybė gaivinti su laikiniais sunkumais susidūrusią įmonę, jeigu ji yra nemoki. Įmonės nemokumas *per se* neleidžia pasinaudoti Restruktūrizavimo įstatymo teikiama apsauga, o Bankroto įstatyme numatytas taikos sutarties sudarymas daugeliu atvejų praktiškai neįgyvendinamas. Dėl to rekomenduotina Lietuvos įstatymų leidėjui iš naujo įvertinti Restruktūrizavimo įstatyme įtvirtinto absoliutaus su įmonės nemokumu susijusio ribojimo poreikį,

o nusprendus šį ribojimą vis dėlto palikti galioti, neabejotinai turėtų būti apsvartytos tokio ribojimo išimčių įtvirtinimo galimybės, suteikiant daugiau diskrecijos teismui, sprendžiančiam restruktūrizavimo bylos iškėlimo klausimą. Taikos sutarties institutas bankroto procese taip pat yra tobulintinas, jeigu norima, kad jis taptų veiksminga nemokių įmonių gaivinimo priemone. Reikalavimas visais atvejais besąlygiškai gauti absoliučiai visų nemokios įmonės kreditorių pritarimą bankroto procese sudaromai taikos sutarčiai keistinas. Rekomenduotina įstatyme įtvirtinti atitinkamos kreditorių daugumos pritarimo

reikalavimą, suteikiant teismui diskrecijos teisę tarp šalių kilus ginčui įvertinti, ar taikos sutartimi nėra pabloginama konkreta įmonės kreditoriaus padėtis nemokios įmonės gaivinimo atveju, palyginti su kreditoriaus padėtimi skolininko priverstinio likvidavimo atveju. Taigi Lietuvoje galiojantis teisinis nemokumo reglamentavimas turėtų būti tobulinamas, siekiant Lietuvoje, kaip ir kitose šiame straipsnyje analizuotose užsienio valstybėse, perspektyviai nemokiai įmonei, jeigu tai yra pateisinama, suteikti ne tik vienintelį kelią – likvidavimą, bet ir naujos pradžios galimybę.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 31-1010.
2. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 86-4529.
3. Lietuvos Respublikos įmonių kapitalo sanavimo ir restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 96-2656.
4. Lietuvos Respublikos įmonių kapitalo sanavimo ir restruktūrizavimo įstatymo ir jį keitusio įstatymo pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 10-422.
5. *United States Code: Title 11 – Bankruptcy* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://uscode.house.gov/download/pls/11T.txt>>.
6. *Insolvency Statute of Germany* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/>.
7. *Insolvency Act of United Kingdom* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>>.

Specialioji literatūra

8. ANDERSON, Colin; MORRISON, David. The Commencement of the Company Rescue: How and When Does it Start? Iš *International Insol-*

veny Law: Themes and Perspectives. Cornwall: Ashgate, 2008.

9. BARAKAUSKAS, Sigitas. Nauja Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo redakcija: pasikeitusio teisinio reguliavimo pranašumai ir trūkumai. Vilnius: *Justitia*, 2011, nr. 1 (75).
10. BLATZ, Michael; HAGHANI, Sascha. Innovative Crisis Management Concepts – An Up-to-Date Status Evaluation. Iš *Corporate restructuring: Finance in times of crisis*. Berlin: Springer, 2006.
11. BORK, Reinhard. *Rescuing Companies in England and Germany*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
12. BRAUN, Eberhard, et al. *Commentary on the German Insolvency Code*. Düsseldorf: IDW-Verlag, 2006.
13. BROČ, Katarzyna Gromek. England and Wales: The Impact of the Revised Company Voluntary Arrangement Procedure. Iš *Corporate Rescue: An Overview of Recent Developments*. Netherlands: Kluwer Law International, 2006.
14. DELANEY, Kevin J. *Strategic Bankruptcy: How Corporations and Creditors Use Chapter 11 to Their Advantage*. California: University of California Press, 1998.
15. EHLERS, Eckart. Statutory Corporate Rescue Proceedings in Germany: The Insolvenzplan Procedure. Iš *Corporate Rescue: An Overview*

- of *Recent Developments*. Netherlands: Kluwer Law International, 2006.
16. EUROPOS KOMISIJA. *Best Project on Restructuring, Bankruptcy and a Fresh Start* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-h/gdb/03/best-report-en.pdf>>.
 17. EUROPOS KOMISIJA. *European Charter for Small Enterprises* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_en.pdf>.
 18. EUROPOS KOMISIJA. *Proporsal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Council Regulation (EC) No 1346/2000 on Insolvency Proceedings* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/civil/files/insolvency-regulation_en.pdf>.
 19. FINCH, Vanessa. *Corporate insolvency law: Perspectives and Principles*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
 20. FRISBY, Sandra. *Report on Insolvency Outcomes* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.insolvency.gov.uk/insolvencyprofessionandlegislation/research/corpdocs/InsolvencyOutcomes.pdf>>.
 21. GARNER, Bryan A., et al. *Black's Law Dictionary*. United States of America: West Group, 1999.
 22. GOODE, Roy. *Principles of Corporate Insolvency Law*. London: Sweet and Maxwell, 2011.
 23. INTERNATIONAL MONETARY FUND. *Republic of Lithuania: Financial Sector Assessment Program Update-Technical Note-Insolvency and Creditor Rights Assessment* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr08245.pdf>>.
 24. JOHNSON, Gordon W. *Developing an Effective Framework for Insolvency and Credit Rights*. Iš *Corporate restructuring*. Washington: World Bank Publications, 2005.
 25. KAVALNĖ, Salvija, et al. *Bankroto teisė: pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2009.
 26. KILBORN, Jason. National Report for the United States. Iš *Commencement of Insolvency Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
 27. LEE, Cheng F.; ir LEE, Alice C. *Encyclopedia of Finance*. United States of America: Springer, 2006.
 28. LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.
 29. LEWIS, Paul B. Corporate Rescue Law in the United States. Iš *Corporate Rescue: An Overview of Recent Developments*. Netherlands: Kluwer Law International, 2006.
 30. MCCORMACK, Gerard. *Corporate Rescue Law – an Anglo-American Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar, 2008.
 31. MCCORMACK, Gerard. National Report for England. Iš *Commencement of Insolvency Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
 32. MCGLAUN, Greg. *Lender Control in Chapter 11: Empirical Evidence* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=961365>.
 33. PARRY, Rebecca. *Corporate Rescue*. London: Sweet and Maxwell, 2008.
 34. PAULUS, Christoph G.; BERBERICH, Matthias. National Report for Germany. Iš *Commencement of Insolvency Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
 35. UNCITRAL. *Legislative Guide on Insolvency law* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf>.
 36. WESTBROOK, Jay Lawrence, et al. *A Global View of Business Insolvency Systems*. Netherlands: the World Bank, 2010.
 37. WHITE, Michelle J. The corporate bankruptcy decision. Iš *Corporate bankruptcy: Economic and legal perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
 38. WOOD, Philip R. *Principles of International Insolvency*. London: Sweet and Maxwell, 2007.
 39. WORLD BANK. *Principles for Effective Insolvency and Creditor Rights Systems* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <http://siteresources.worldbank.org/INTGILD/Resources/ICRPrinciples_Jan2011.pdf>.
 4. ZUKIN, James H.; FRAGEN, Alan; LOWELL Dorian. Are More Restructuring Regimes Becoming Like the U.S. Chapter 11 System? Iš *Corporate restructuring: Lessons from Experience*. Washington: World Bank Publications, 2005.

Praktinė medžiaga

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. sausio 9 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti UAB „Murena“ v. UAB „Grand SPA Lietuva“*, UAB „Dalis erdvės“, Nr. 3K-3-82/2013, kat. 35.6.1.

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 7 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti L. Karpalavičiaus individuali įmonė „Talka“ v. UAB „Skirmuva“*, Nr. 3K-3-477/2011, kat. 126.3, 126.5.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis c. b. *UAB „PANEVĖŽIO GELŽBETONIS“ v. L. G.*, Nr. 3K-3-576/2009, kat. 27.1, 27.3.2.1, 121.19.1.
44. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. kovo 26 d. nutartis c. b. *UAB „Sporto komunikacijos“*, Nr. 2-1130/2013, kat. 127.2.
45. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 21 d. nutartis c. b. *UAB „Medinės šukos“*, Nr. Nr. 2-919/2013, kat. 127.2.
46. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *UAB „BM būstas“*, Nr. 2-970/2011, kat. 127.2.
47. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 21 d. nutartis c. b. *C. G. v. UAB „Fureksa“*, Nr. 2-1170/2011, kat. 127.2.
48. Jungtinių Amerikos Valstijų apeliacinio teismo (trečioji apygarda) 2004 m. rugsėjo 20 d. sprendimas c. b. *INTEGRATED TELECOM EXPRESS, INC. a/k/a Integrated Technology Express, Inc. a/k/a Delaware Integrated Telecom Express, Inc., Debtor; NMSBPCSLDHB, L.P., Appellant, v. Integrated Telecom Express, Inc.; and The Official Committee of Equity Holders, et al.* Nr. 384 F.3d 108.
49. Jungtinių Amerikos Valstijų apeliacinio teismo (trečioji apygarda) 2004 m. rugsėjo 20 d. sprendimas c. b. *SGL CARBON CORPORATION, DEBTOR, OFFICIAL COMMITTEE OF UNSECURED CREDITORS, APPELLANT AT NO. 99-5319 V. NUCOR CORPORATION; NUCOR-YAMATO STEEL COMPANY, APPELLANTS AT NO. 99-5382.* Nr. 200 F.3d 154.
50. Jungtinių Amerikos Valstijų apeliacinio teismo (šeštoji apygarda) 1998 m. rugsėjo 28 d. sprendimas c. b. *GIBSON GROUP, INC., Debtor; CANADIAN PACIFIC FOREST PRODUCTS LIMITED, Plaintiff-Appellant, v. J.D. IRVING, LIMITED, Blum International Inc., West Indies Pulp & Paper Ltd., Defendants-Appellees.* Nr. 66 F.3d 1436.

FORMAL RESCUE PROCEDURES OF INSOLVENT COMPANIES: EXPERIENCE OF LITHUANIA AND FOREIGN COUNTRIES

Sigitas Barakauskas

S u m m a r y

The origin of insolvency regulation may be traced back to the times of the Ancient Rome. The Law of the Twelve Tables granted creditors the right to take certain actions against debtors who were unable to fulfil their obligations. Thus, the origin of insolvency regulation goes back to the antiquity but more comprehensive discussion concerning the rescue of insolvent companies began only in the last decades. The main purpose of modern insolvency regulation should not be entirely related, as it was initially, to the distribution of the insolvent company's assets and liquidation of such company. In most cases a compulsory liquidation is the inevitable destiny of insolvent companies; nevertheless, not all insolvent companies should be liquidated. The insolvency regulation should certainly establish rescue procedures that would allow viable insolvent companies to overcome the crisis period and to restore their solvency.

The rescue of insolvent companies should be perceived as one of the solutions to the problem of insolvency which, under certain circumstances, is more advantageous than other solutions to the problem of insolvency. The insolvency regulation that is in effect in United Kingdom, the United States of America and Germany should be regarded as innovative and acknowledging the realities of the present because it establishes the certain formal rescue procedures of insolvent companies. However, as far as regulation that is in effect in Lithuania is concerned, there is room for improvement. It could be argued that Lithuania provides for only a theoretical but not a practical possibility to rescue a company experiencing temporary difficulties if it is insolvent. In all cases, insolvency *per se* does not allow insolvent companies to seek the protection provided by the Law on Restructuring, whereas in most cases the conclusion of a composition established in the Bankruptcy law is impossible to reach in practice.

Įteikta 2013 m. birželio 8 d.

Priimta publikuoti 2013 m. rugsėjo 27 d.